

HANDLA KLOKT

- Välj mindre farliga produkter
- Bidra till en giftfri miljö
- Lämna in ditt farliga avfall

Kampanjen "Lämna in ditt farliga avfall" startar i maj 2000. Genom information och insamlingsaktiviteter ska kommunerna och renhållningsverken underlätta för kommuninvånarna att göra sig kvitt kemikalierester och annat farligt avfall. Målet är att öka allmänhetens kunskap om farligt avfall och farliga ämnen i vardagsvaror. Syftet är att få allmänheten att lära sig vad farligt avfall är och var farliga ämnen finns, lämna ifrån sig avfall på ett riktigt sätt samt välja rätt produkter.

Det här informationsmaterialet är sammanställt av Kemikalieinspektionen och handlar om farliga ämnen i konsumentprodukter. Det är produkter som kunde förekomma i detaljhandeln ännu vid mitten av 1990-talet, men som i många fall inte längre tillverkas.

Utgiven av: Kemikalieinspektionen
Text: Torbjörn Lindh
Produktion: Miljöinformation Å&N AB
Illustrationer: Helena Duveborg

Textmaterialet får fritt användas inom kampanjen "Lämna in ditt farliga avfall", men ange gärna källan.

Tänk efter före

så slipper du stå med mängder av spill, överblivet material och produkter som måste tas om hand. När du ska bygga, bygga om, måla, reparera eller uträtta något annat arbete, tänk efter vilket resultat du vill åstadkomma och vilka produkter som behövs.

Det blir både billigare och bättre för miljön och dig själv om du undviker farliga kemiska ämnen redan från början, inte handlar onödigt stora mängder och slipper lämna rester som farligt avfall.

Mindre farliga alternativ

Fråga alltid i fackhandeln – byggvarubutiken, bensinstationen, färgaffären eller järnaffären – om det finns mindre farliga alternativ till en farlig produkt, alternativ som duger lika bra för det resultat du vill uppnå hemma. Du kanske behöver grunda, rengöra eller spackla ett underlag som består av ett visst material och är i en situation där det finns många alternativa förfaringssätt.

Varningstexter

Kort och lättfattlig riskinformation på svenska ska alltid finnas på förpackningen om en kemisk pro-

Måttligt
hälsoskadlig

dukt är hälso- eller miljöfarlig. Farosymboler och riskfraser varnar för riskerna, skyddsfraser visar hur du kan skydda dig, leverantörens namn och adress talar om var du kan få mer information.

Rengöring och tvätt

Undvik onödigt starka medel. Välj gärna miljömärkta produkter. (se hemsidan www.miljomarkarna.org). Bakteriedödande produkter behövs bara i mycket speciella situationer.

Ställ konsumentkrav

Den som säljer kemikalier och andra produkter som kan medföra kemikalierisker har en allmän informationsplikt enligt miljöbalken. Det är av stor betydelse att konsumenten handlar klokt och efterfrågar bra både muntlig och skriftlig information från leverantörer.

Använd med förnuft

Säkerheten främst. Väl igång med ett arbete är det lätt att glömma den. Det kan bli stökigt och bökit, med avbrott i arbetet. Följ alltid skyddsanvisningar om det finns sådana på en produkt. Håll farliga kemikalier utom räckhåll för barn.

Förvara säkert

Ha säkra förvaringsplatser hemma: Låsbara skåp eller hyllor i utrymmen där det inte förvaras allsköns saker eller skräp. Har du mycket kemikalier hemma, skaffa gärna ett låsbart plåtskåp att förvara dem i.

Märk upp burkar och kärl med vätskor som du behöver spara eller lämna för omhändertagande: ”Penseltvätt/lacknafta”, ”Oljefärg”, ”Spillolja” och andra korta texter på en bit maskeringstejp hjälper dig att identifiera innehållet. Det hjälper också och skyddar personalen som ska ta emot resterna som farligt avfall.

Dödskallemärkta produkter får inte hamna i orätta händer

Det fordras särskilt tillstånd från länsstyrelsen för att som privatperson få hantera kemiska produkter som är dödskallemärkta eller starkt frätande. Syftet är att de inte ska hamna i orätta händer. Några undantag finns emellertid: Dit hör metanol (träsprit) och motorbensin, som människor förutsätts ha kunskap att hantera säkert. Det fordras också i regel länsstyrelsens tillstånd för att få sälja sådana produkter. Reglerna om tillstånd finns i miljöbalken och i föreskrifter med stöd av miljöbalken.

Giftig

Mycket giftig

Frätande

Miljöfarlig

Handla snabbt

om det finns risk för skador på människor eller miljö

- Vid förgiftningssymptom, ta omedelbart kontakt med Giftinformationscentralen, tel. 112, eller läkare.
  - Vid misstanke om skador från kemikalier hemma, kontakta Giftinformationscentralen i Stockholm 08-33 12 31.
  - Vid miljöolyckor, ta kontakt med räddningstjänsten.
  - Vid misstänkta skador på mark och vatten, ta kontakt med miljö- och hälsoskyddskontoret i kommunen.
- Tveka inte att utnyttja den professionella information som finns att få om risker i konkreta fall:
- För frågor om gamla kemiska produkter och avfall, vänd dig till renhållningsverket.
  - För frågor om konsumenträtt, vänd dig till din konsumentvägledare.
  - För frågor om nya mer hälso- och miljöanpassade produkter, vänd dig till dagligvaruhandeln, bygg-, färg- eller järnhandeln, andra specialvarubutiker eller till konsumentvägledaren.

RENSA UT

farliga kemikalier

Ett litet antal särskilt riskabla ämnen har stått i blickpunkten för miljöarbetet under 90-talet. Det är bland annat blyföreningar, kadmium, klorerade lösningsmedel och kvicksilver. Sådana ämnen får inte finnas i konsumentprodukter som säljs idag.

De senaste tio åren har också ett stort antal bekämpningsmedel plockats bort från marknaden. Vissa får inte säljas alls, andra får bara säljas för yrkesmässig användning och till personer med specialutbildning.

Att dessa produkter tidigare har fått säljas till hushållen betyder att de kan finnas kvar i många hem. Om det bedrivs eller har bedrivits yrkesmässig verksamhet i anslutning till hemmet kan det också finnas andra produkter med dessa ämnen som behöver tas om hand.

Om sådana särskilt farliga produkter kommer ut i naturen, hamnar i händerna på barn eller släpps i avloppet kan det få svåra följder. Lämna in dem som farligt avfall.

Det kan gälla stora mängder som måste tas om hand. Se upp med kemikalierna när en fastighet töms, vid flyttning, vid genomgång av dödsbon, vid rivningar och i andra situationer där det kan handla om att snabbt bli kvitt större mängder.

Giftigt bly

Blyföreningar är giftiga. De kan ge skador på människans nervsystem och fortplantning. Kemiska konsumentprodukter får inte innehålla blyföreningar i halter över 0,5 procent.

Blymönja är en rostskyddsfärg som har använts av många vanliga konsumenter. Sedan 1995 får blymönja varken användas för privat bruk eller säljas utan tillstånd från länsstyrelsen. Mönjan innehåller ungefär 50 procent blyoxid och klassificeras som giftig.

Det finns andra rostskyddsfärger som kan ersätta blymönja för konsumentbehov, även om dessa medel inte är lika effektiva på djupt nedrostat järn.

Andra blyfärger som tills nyligen har funnits att köpa i detaljhandeln innehåller blykromat, en förening av bly och krom som bedöms som cancerframkallande. Också här finns idag för konsumentbehov mindre farliga färger som ersättning.

Var försiktig om du slipar på ytor som är bestrukna med blyfärger. Du riskerar att andas in

slipdammet, få det på kroppen och sprida det i naturen. Lämna blyfärger som farligt avfall.

Rent bly som sprids i naturen innebär på sikt en miljöfara. Det kan tas upp av växter och djur. Exempel på användningsområden som medför att bly sprids i miljön är takplåtar av bly till skorstenar och takfönster, bly i sänken till fiskedon och sänktelnar till nät samt bly i jakthagel och annan ammunition.

Tillsammans med Sportfiskarna och Fiskevattenägarförbundet driver Kemikalieinspektionen kampanjen "Blyfritt fiske i strömmande vatten". Många ton bly i form av förlorade sänken förutsätts redan ligga på bottenarna längs populära älvsträckor. Kampanjen vill stoppa nya tillskott.

Lämna kasserade blysänken och andra föremål med bly separat för omhändertagande, till kommunens miljöstation eller motsvarande. Lämna bilbatterier till återvinning. Lämna inte blymetall med hushållsavfall eller grovsopor.

Bekämpningsmedel

Det har hänt mycket de senaste tio åren som är av godo på bekämpningsmedelsområdet. Det finns betydligt färre mycket farliga preparat på marknaden idag. Många äldre bekämpningsmedel är inte längre godkända, får inte säljas till privatpersoner eller har dragits bort från marknaden på leverantörernas initiativ.

Bekämpningsmedel är märkta med tillåtet användningsområde, varningstexter och ett registreringsnummer. De medel som får användas av privatpersoner är märkta som ”klass 3”.

Finns det gamla bekämpningsmedel hemma, gå igenom dem. I gamla fastigheter och uthus återfinns ibland medel som stått sedan ett par decennier. Det har hänt att produkter med DDT, dieldrin, lindan och andra mycket farliga miljögifter har hittats vid röjningar i bodar och källare.

Atrazin och diklobenil finns i ogräsmedlen Totex strö och Silvorex 5G Strö som under 1980-

talet fick säljas till allmänheten. Totex har till exempel använts på ytor som sedan asfalteras. Ämnena är skadliga för grundvatten. Många år efter stoppet för dessa gifter påvisas ämnena ändå i grundvattentäkter.

- Har du något av dessa medel hemma, använd det inte!
- Använd inte gamla rättgifter.
- Lämna gamla bekämpningsmedel och bekämpningsmedelsrester som farligt avfall till miljöstation eller motsvarande

Om du vill veta mer om riskerna med ett visst medel, kontrollera med leverantören eller med Kemikalieinspektionens jour för bekämpningsmedel (08-783 11 22).

För en del bekämpningssyften finns medel som är skonssamma mot miljön. Det finns till exempel såplösningar som kan sprutas mot bladlöss och flygare på rosor.

Giftiga båtbottnfärger

Under 1990-talet togs de farligaste färgerna mot påväxt på båtbottnar bort från marknaden.

Giftiga båtbottnfärger är sammansatta så att de ska läcka metallföreningar till vattnet och på det sättet hindra alger, havstulpan och andra organismer från att fästa på båtskrovet.

Dessa giftiga produkter behandlas sedan åtta år som bekämpningsmedel, vilket vill säga att de måste vara godkända för att få säljas och användas.

Båtbottnfärg från före 1993 kan finnas kvar i många hem. Det kan också finnas färger som inte får användas på fritidsbåtar eller som inte får användas i regionen där du bor. Det kan till exempel finnas färger med tennorganiska föreningar. Dessa tennföreningar har visat sig vara gifter som fördärvat livet i sjöar och havsvikar. De påverkar till exempel kön och fortplantning hos musslor. De tenn-

organiska föreningarna klassas som mycket giftiga och kan ge nervskador hos människor och däggdjur.

Finns det gamla båtbottnfärger hemma – lämna dem som farligt avfall.

De båtbottnfärger mot påväxt på fritidsbåtar som finns i handeln idag får användas utmed Västkusten från Trelleborg. I Östersjön upptill Örskär får ett litet antal produkter användas.

För användning i sötvatten eller i Bottniska viken finns inga godkända produkter. Påväxten är inte alls samma problem där som i salt vatten.

Det finns andra sätt att behandla båtbottnar så att alger får svårt att fästa och är lätt att tvätta bort. Det finns också praktiska verktyg att avlägsna algpåväxt på skrovet efter sjösättning av båten.

Giftigt kvicksilver och kadmium

Kvicksilver och kadmium är både hälsofarligt och miljöfarligt.

Kvicksilver och dess föreningar är akut giftiga. De kan ge allergiska eksem vid hudkontakt. Kvicksilver är särskilt lömskt eftersom det är en flytande och tung metall som läcker giftig ånga till luften. Kvicksilver som rinner ut i handfatet eller diskhon lägger sig i vattenlåset. Det ligger kvar där och släpper kvicksilverånga till inomhusluften.

Kadmiumföreningar är farliga för människor vid inandning, hudkontakt och förtäring. Upprepade intag av kadmium kan ge njurskador. Vissa kadmiumföreningar bedöms som cancerframkallande.

Kvicksilver bildar mycket giftiga organiska föreningar vid spridning i miljön och ansamlas i växter och djur. Kadmiumföreningar är också mycket giftiga. Spridning av dem till naturen innebär stora risker, eftersom ämnena är långlivade och lätt tas upp av växter och djur.

Idag får inte kvicksilver användas i nya mätinstrument, nivåvakter, elektriska brytare, sensorer och andra eldon. Däremot förekommer kvicksilver i komponenter monterade i apparater och utrustning som importeras.

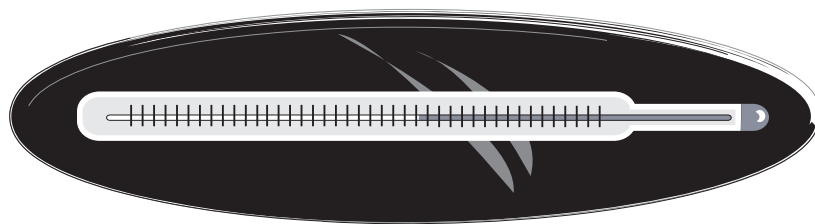
I hemmen finns det kvicksilver i knappcellsbatterier, lysrör, lågenergilampor och kvicksilverter-

mometrar. Kadmium finns i vissa batterier. I regel är det alltid kadmium i fast monterade batterier i äldre bormaskiner, skruvdragare och liknande apparater.

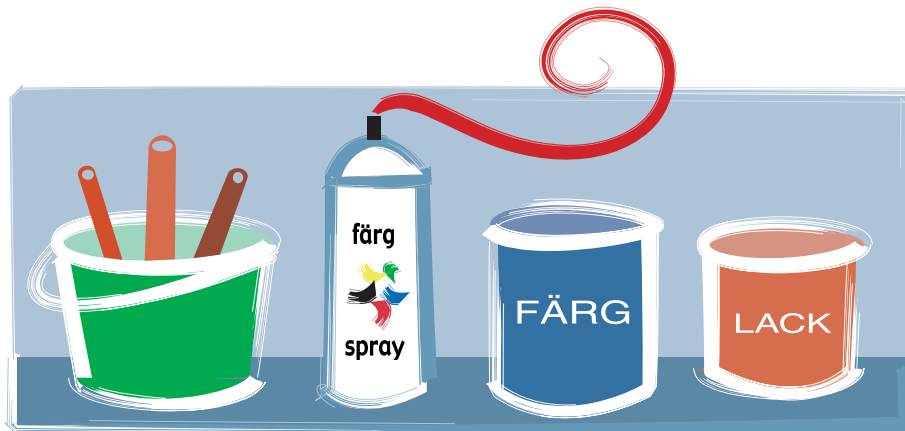
- Uttjänta kadmium- och kvicksilverbatterier ska lämnas till batteriinsamling. Apparater med fast monterade sådana batterier lämnas in hela när de har tjänat ut.
- Uttjänta lysrör och lågenergilampor ska också lämnas till miljöstation eller motsvarande för separat omhändertagande.
- Lämnna kvicksilvertermometern som farligt avfall.

Annat kvicksilver som kan finnas hemma bör också lämnas in som farligt avfall. Många har med vetskap om riskerna med kvicksilver lagt kvicksilverhaltiga artiklar åt sidan för att göra sig av med dem senare. Det kan till exempel gälla den som är eller har varit elektriker och har kvar gamla kvicksilverbrytare.

I fastigheter kan det sitta kvicksilverkomponenter i el- och panncentraler. Se till att dessa komponenter lämnas in som farligt avfall den dag de har tjänat färdigt. Märk gärna platser på paneler där du vet att det sitter eldon med kvicksilver.

RENSA UT

Produkter med farliga lösningsmedel

Det har tidigare funnits kemiska konsumentprodukter med klorerade lösningsmedel. Dessa lösningsmedel är både hälso- och miljöfarliga. Vissa av dem är långlivade, utsläpp av dem stiger högt upp i atmosfären. Där skadar dessa ämnen ozonskiktet som skyddar jorden mot ultraviolett strålning. Andra klorerade lösningsmedel bedöms som cancerframkallande.

Dessa lösningsmedel har använts i avfettningsmedel, färgborttagningsmedel, färger och lacker, bilvårdsmedel, limmer, sprayer, rengöringsmedel och andra liknande produkter. De klorerade ämnen som hade stor spridning och idag är förbjudna i

konsumentprodukter är: metylenklorid (diklormetan), trikloretylen (tri), tetrakloretylen (perkloretylen) och 111-triklorethan.

Finns det sådana produkter kvar hemma, lämna dem som farligt avfall. Sedan flera år erbjuder detaljhandeln fullgoda alternativ på alla dessa användningsområden, produkter som är avsevärt mindre farliga både för människors hälsa och för miljön.

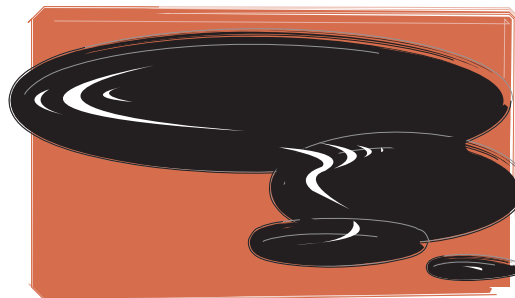
Rester och penselvtätt som innehåller lacknafta, terpentin och förtunning (tinner) ska också lämnas som farligt avfall.

Spillojor och andra restkemikalier

I begagnade motoroljor kan halten cancerframkallande ämnen vara upp till 10.000 gånger högre än i den ursprungliga oljan. Använd motorolja innehåller också skadliga tungmetaller.

Spillojor ska aldrig eldas i pannan, användas som motorbränsle, som "plankfärg" eller nyttjas på något annat sätt hemma. Dessa mycket farliga restprodukter ska lämnas in som farligt avfall.

Andra restkemikalier ska också lämnas in som farligt avfall.

Trävirke med arsenik och krom

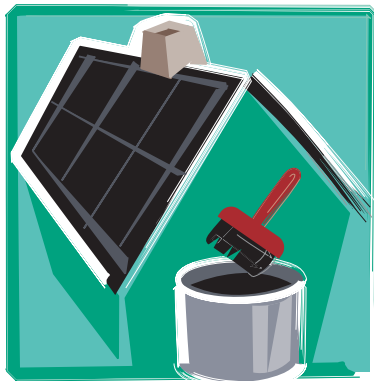
Äldre virke som är impregnerat innehåller giftiga arsenik- och kromföreningar, som klassas som cancerframkallande på människor.

Större mängder träskyddsbehandlat virke som rivs ut ska inte gå med vanligt byggavfall eller grovsopor. Lämna in det separat till miljöstation eller motsvarande.

Köper du nytt så observera att den tillåtna användningen av arsenik- och krombehandlat virke är begränsad. Det finns virke impregnerat med andra träskyddsmedel.

Arsenik- och kromföreningar är också giftiga för bland annat däggdjur och fåglar. Använd inte träskyddsbehandlat virke i grönsaksland, bärodlingar eller burar som djur kan gnaga på.

Tjärprodukter

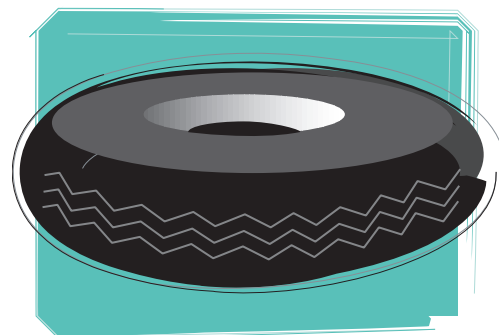
Stenkolstjära blandas ibland i färg och asfalt bland annat för bestrykning av papptak. Stenkolstjära innehåller en mängd ämnen, till exempel benzo[a]pyren och benzo[a]antracen i låga halter. Dessa ämnen är cancerframkallande.

Lämna in överblivna mängder som farligt avfall.

Producentansvar för bildäck

Producenterna ska ta tillbaka gamla däck för återvinning. Om du vill bli kvitt gamla däck, hör efter var de kan lämnas.

Elda aldrig med gummidäck. Det bildas en mycket giftig rök, som bland annat består av cancerframkallande kolföreningar.

Se upp med

RISKER HEMMA

Fluorvätesyra och formaldehyd

I vissa starka rengöringsmedel för konsumentbruk fanns tidigare ämnet fluorvätesyra (vätefluorid). Det är en av de starkaste syrorna. Fluorvätesyra kan ge djupa frätsår på huden. Syran kan sägas fräta genom märmg och ben.

Fluorvätesyra användes till exempel i rengöringsmedel för hjulfälgar på bilar. Om en sådan produkt står åtkomlig för barn, i garaget eller på annat ställe där barn kan tänkas leka så kan det

hända en svår olycka.

Äldre golvlacker, så kallade syrahärdande, innehöll starka lösningsmedel. Vid härdningen avger sådana lacker formaldehyd (formalin) som människor kan andas in eller få på huden. Formaldehyd är allergi- och cancerframkallande.

Idag finns vattenbaserade lacker som ger slitstarka golvytor. Dessa nya produkter innebär avsevärt lägre risker.

Kylarglykol och metanol

Den vanligaste kylarvätskan för motorfordon innehåller etylenglykol. Glykolen säljs också koncentrerad.

Vid förtäring finns risk för livshotande förgiftning och njurskador. Etylenglykol har en söt och angenäm smak. Ett barn som kommer åt etylenglykol kan smaka och svälja livsfarligt mycket.

Ett alternativ som inte är giftigt heter propylenglykol och säljs också som kylarvätska.

Metanol (träsprit) är en giftig alkohol. Förtäring kan ge blindhet och leda till döden. Metanol och blandningar med metanol säljs bland annat som spritköksbränsle.

Fastän metanol är giftigt behövs inget användartillstånd, det är en kemikalie som är undantagen i reglerna.

Förpackningar med dessa produkter har barnskyddande förslutningar. Skyddet kan fördröja men inte alltid förhindra att barnet får upp förpackningen.

Färgad lampolja och liknande vätskor

Det har skett svåra olyckor utomlands där barn har druckit av färgad lampolja. Det är förbjudet att använda hälsofarliga vätskor i prydnadsföremål avsedda att ge ljus-, och färg effekter eller visa skilda faser.

Konstnärsfärger

Pigment i traditionella konstnärsfärger för oljemåleri innehåller blyföreningar, kadmiumföreningar och andra giftiga metallföreningar. Låt aldrig barn leka med sådana färger. Det finns färglådor med mindre farliga färger och som är särskilt byggda för barn.

Överblivna konstnärsfärger lämnas in som farligt avfall.

Lim

Var försiktig med snabbverkande limmer för metall, plast och andra material. De innehåller ofta cyanoakrylater. Dessa ämnen kan ge allergier. Limmerna kan också på ett ögonblick klistra samman hud och ögon.

Överblivna limmer lämnas in som farligt avfall.

Kläder och andra produkter impregnerade med antibakteriella medel

Det finns textilvaror, sportkläder och andra varor som marknadsförs med argumentet att de är behandlade med antibakteriella medel (biocider).

Användning av biocider bör förbehållas verkligt angelägna ändamål i samhället. Det finns farhågor att ökad användning av antibakteriella medel i kläder och andra varor kan slå mot den nyttiga, naturligt förekommande bakteriefloran samt göra skadliga bakterier motståndskraftiga.

Ämnen som inte får finnas i kemiska konsumentprodukter

Det finns cirka 800 ämnen som inte får användas i kemiska produkter avsedda för vanliga konsumenter. Det handlar om ämnen som kan framkalla cancer, skada arvsanlagen, skada foster och skada människors fortplantningsförmåga. Förbudet gäller inom hela EU och både vid tillverkning och import av kemiska produkter.

Ett litet antal av dessa ämnen fanns fram till mitten av 90-talet fortfarande i vissa konsumentprodukter. Till dem hör ämnena i listan nedan:

Ämne	Exempel på förekomst
Asbest	Ytbeläggning utomhus, värmeisolering, t.ex. i brödrostar
Blykromater	I färger och lacker, rostskyddsfärg
Blyoxid	Blymönjefärg
2-etoxietanol (etyl glykol)	Lösningsmedel i färger, lacker, bilvårdsmedel, rostskyddsmedel
2-etoxietanolacetat (etyl glykolacetat)	Lösningsmedel i färger och lacker, spädningsmedel
Freoner (CFC)	Köldmedium i kylskåp
Zinkkromater	Rostskyddsfärg

Källa: Kemikalieinspektionens produktregister, sökar 1993–98

Målet är en **GIFTFRI MILJÖ**

Kampanjen "Lämna in ditt farliga avfall" handlar om farliga ämnen och risker som företag och myndigheterna känner till och åtgärdar. Inför framtiden ställs målet att minska riskerna när det gäller all användning av kemiska ämnen i produkter.

Det handlar om att öka kunskaperna om vilka ämnen som kan framkalla cancer, mutationer, skador på foster, skador på fortplantningsorgan och skador på hormonsystem. Det handlar också om vilka ämnen som ansamlas i växter och djur, som bryts ned långsamt i naturen och som därför kan göra bestående skada. Industri och myndigheter kommer att koncentrera sina krafter på riskerna med ämnen som har sådana skadliga egenskaper.

Ett exempel är bromerade flamskyddsmedel i till exempel plaster och elektroniska komponenter. Vissa av dessa bromföreningar har egenskaper som är skrämmande lika egenskaperna hos de ökända

miljögifterna PCB och DDT. Producenterna av elektroniska utrustning söker och prövar därför idag mindre farliga sätt att flamskydda sina produkter.

Det kommer att införas regler om producentansvar så att elektronikavfall tas om hand och demonteras genom producenternas försorg. Dagens elektronikskrot tas om hand separat på de flesta miljöstationer.

Konsumentverket har fått i uppdrag att bygga upp en databaserad köpguide. Databasen ska läggas ut på internet som ett stöd till konsumenterna att välja mer miljöanpassade varor.

Målet är att uppnå en giftfri miljö inom en generation. Då ska de stora problemen med kemikaliespridningen vara lösta. Kampanjen "Lämna in ditt farliga avfall" är ett steg på vägen.

Välkommen till Kemi:s webbplats och jour

På Kemikalieinspektionens hemsida <http://www.kemi.se> finns information om hälsofarliga och miljöfarliga kemiska ämnen och om bekämpningsmedel:

- Klassificeringslistan innehåller uppgifter om drygt 2.300 hälso- och miljöfarliga ämnen
- I Bekämpningsmedelsregistret finns uppgifter om verksamma beståndsdelar i cirka 2 000 bekämpningsmedel, vilka medel som får användas och vilka medel som inte längre är godkända
- I registret Regler uppdateras gällande bestämmelser
- Databasen Flödesanalyser beskriver användningen av ett hundratal särskilt farliga ämnen

Informationen används i första hand av företag och myndigheter, men kan vara av intresse för enskilda. Den som behöver råd och stöd att hitta rätt på webbplatsen kan vända sig till KemI-jouren:

- För frågor om kemikalier allmänt: tel 08-783 11 11, måndag–fredag 9–12, 13–16
- För frågor om bekämpningsmedel: tel 08-783 11 22, måndag–fredag 9–11, 12–14

**Lämna in ditt
farliga avfall!**

Undvik risker hemma • Bidra till en giftfri miljö

KEMI

KEMIKALIEINSPEKTIONEN